

Л. В. Біленька,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

МОВНІ АНОРМАТИВИ В ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ТЕКСТАХ (на матеріалі сайту газети «Земля Бердичівська»)

Однією з визначальних ознак мовленнєвої культури є нормативність або правильність мови. Найавторитетніший одинадцятитомний словник української мови так тлумачить слово правильність: 1) який відповідає дійсності; 2) який відповідає встановленим нормам; 3) безпомилковий [7, 7, с. 503].

Як зазначає С. Головащук, правильність мовлення – це насамперед дотримання тих літературних норм, які є «усталеним зразком, еталоном для носіїв цієї мови» [4, с. 3]. Отже, правильність мовлення, мовленнєвого висловлювання – це його істинність, відповідність певним явищам дійсності, що прийняті за взірць, якою і є мовна система та її норми.

Норма, у результаті довільного порушення якої виникають помилки, є доволі унікальним явищем, що розглядається на основі історичних, культурно-соціологічних та власне лінгвальних чинників. Зважаючи на це виникає потреба кваліфікувати поняття мовна норма та мовна помилка. На важливості та необхідності вивчення питання норми наголошував М. Пилинський: «Як би ми не розглядали питання культури мови – у прикладному, навчально-педагогічному, виховному аспекті чи у зв'язку з мисленням і психологічними факторами, – усі вони неминуче обертаються навколо поняття норми» [6, с. 9].

У лінгвістичній літературі репрезентовано численні дефініції і характеристики поняття норми, що відображають різні підходи до явища. У студіях практичного спрямування дослідники оперують термінолексемою «норма» як загальновідомою, що не потребує трактування. Аналіз праць теоретичного характеру свідчить про відсутність єдиного, загальноприйнятого визначення мовної норми. Як слушно зауважує Б. М. Головін, «при уважному осмисленні вживання терміна «мовна норма» у сучасних лінгвістичних текстах стає очевидною нечіткість його семантичних меж і навіть неоднозначність розуміння» [5, с. 16].

Існує кілька визначень мовних норм, які можна узагальнити так: нормою (лат. *norma* – правило, взірць) називають сукупність найбільш стійких традиційних загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, відібраних і закріплених у процесі суспільної комунікації; «закріплені в практиці зразкового використання мовні варіанти (у сфері вимови, слововживання, граматики, орфографії та пунктуації), які найкраще і найповніше з-поміж існуючих виконують свою соціальну роль» [3, с. 156–157].

Порушення мовних норм у процесі мовлення неодмінно призводить до виникнення мовних аномалій. Трактуючи поняття помилки, дотримуємося визначення, запропонованого Т. Бондаренко. «Помилка – це аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає внаслідок

невмотивованого порушення літературної норми і є результатом неправильних мисленнєвих операцій [1, с. 7]. Інакше кажучи, помилка – це об'єктивне відхилення, яке перетворює правильний компонент повідомлення на неправильний (помилковий).

Зважаючи на таку багатоаспектність, мовні помилки слід класифікувати лише за одним, проте домінантним критерієм – відповідно до рівнів мовної системи. Це дає змогу виділити такі різновиди ненормативних утворень: орфографічні помилки, лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні, акцентуаційні аномалії.

Готуючи матеріал до друку, важливим завданням є упорядкувати його відповідно до мовних норм сучасної української мови, позбутися мовних помилок. Сьогодні ситуація дещо змінилася. Умови дії медійного тексту інакші, з'явилася нова поетика, відповідно й підхід до оцінки правильності під час редагування. Це зумовлено сучасними завданнями процесу комунікації. Кожен опублікований текст має бути семантично зрозумілим, правильно оформленим синтаксично, щоб об'єктивно показувати дійсність, правильно структурно-композиційно організованим, і мати інформаційну цінність для своїх читачів.

У наш час грамотності мовної структури публікацій, на жаль, належить не перше місце. На перший план виходять функціональні ознаки, тому важливою є оцінка медіа-тексту не лише щодо мовних норм, але й комунікативних та стилістичних. У бажанні максимально спростити текст, зробити його більш читабельним, журналісти подекуди формулюють абсурдні речення, надаючи словам невласних значень. На думку Я. Гаврилової, орієнтація на оцінку текстів друкованих видань з погляду стилістичних і комунікативних норм допоможе налагодити баланс між естетичними, етичними і мовними нормами [2, с. 119].

Аналізований фактаж дібрано шляхом суцільного лінгвообстеження сайту газети «Земля Бердичівська» – зі статей за 2022 рік (під час покликання на цю статтю вказано лише її порядковий номер, у якій засвідчено помилку).

Для дослідження було обрано та опрацьовано 10 статей:

1. Нова експозиція у музеї 26-ї артбригади (22.01.2022 р.)
2. Нардеп Арсеній Пушкаренко: На Житомирщині вчителі 59 громад отримали сучасні ноутбуки на 46 мільйонів гривень (26.01.2022 р.)
3. Подарунки та вітання з Житомирщини привіз голова обласної ради захисникам на Сході України (27.01.2022 р.)
4. Сказ. Що про дане захворювання необхідно знати (27.01.2022 р.)
5. Голова Бердичівської районної державної адміністрації Людмила Димидюк відвідала Фермерське господарство «Сергій-С» (27.01.2022 р.)
6. Роки, віддані праці на землі (31.01.2022 р.)
7. Вшанували учасників бойових дій на території інших держав (15.02.2022 р.)
8. Пішов з життя Почесний громадянин міста Бердичева Ольшевський Володимир Станіславович (15.02.2022 р.)

9. День Єднання (18.02.2022 р.)

10. Бердичівську міську ланку цивільного захисту переведено у режим повної бойової готовності (25.02.2022 р.)

Дослідивши сайт газети «Земля Бердичівська», ми виявили низку помилок, із-поміж яких:

Орфографічні:

- неправильне написання літер: «буде заваршено до кінця 2022 року» (5), «все новії та нові будови» (6), «загинув на цій да інших війнах» (7), «За роки робити» (8);

- помилкове вживання великої літери: «до Новорічно-різдвяних свят» (3), «до Меморіалу «Слава Героям!»» (7), «День Єднання» (9), «часи здобуття Незалежності» (9);

- недотримання вживання великої літери: «до райгородоцької школи» (6), «райгородоцький хмелерадгосп» (6), «закінчив житомирський агроуніверситет» (6), «за спеціальністю «агроном»» (6), «мешканці бердичівської громади» (7), «республіки Афганістан» (7), «до бердичівського машинобудівного технікуму» (8);

- неправильний правопис часток: «**як то** кажуть» (6), «**немовби-то**» (10);

- неправильний правопис сполучників: «**все таки** напали» (9);

- неправильне вживання складених прийменників: «**Згідно** повідомлення» (Згідно з повідомленням) (4), «**згідно** Постанови» (згідно з Постановою) (5), «наказ, **згідно** якого» (згідно з яким) (8);

- неправильне написання числівників: «у **восьмидесятих** роках» (у вісімдесятих роках) (3);

- недотримання подвоєння в загальних назвах: «**Овручини**» (10);

Граматичні:

- неправильне вживання граматичної категорії роду: «**відбулось** урочиста церемонія» (5);

- неправильне поєднання числівника з іменником: «2692 **ноутбук**» (2), «384 **ноутбуків**» (2), «794 **ноутбуків**» (2), «122 **учасника**» (7);

- порушення дієслівного керування: «розпочато **встановлено** систем» (6);

- неправильне вживання активних дієприкметників: «**усі бажуючі**» (охочі) (8);

- неправильне вживання граматичної категорії числа: «**Рішеннями** Державних надзвичайних протиепізоотичних комісії» (4);

- уживання неправильної відмінкової форми: «**налічується** 3 **неблагополучних пунктів**» (4), «**якісне** молоко **вищого сортом**» (5), «**дбаючи** про власну **землею**» (6), «**проведено** **низка** **заходів**» (7).

Лексичні:

- уживання кальок: «**дане** захворювання» (це, зазначене) (4), «**на даний час**» (у цей час) (4), «**Необхідно відмітити**» (відзначити) (4), «**так як** за твариною можна **встановити**» (оскільки, позаяк) (4), «**займаючись**»

виключно вирощуванням» (винятково) (5), *«Виключенням може стати»* (винятком) (5), *«розвиток даного господарства»* (цього) (5), *«за діючого керівника»* (чинного) (8), *«На протязі 17 років»* (протягом) (8);

- уживання слів у невластивому значенні: *«об'єм роботи»* (Об'єм – величина у довжину, висоту й ширину, вимірювана в кубічних одиницях. Вживається у сполученнях: «об'єм конуса, куба, циліндра, колби, посудини, приміщення, кімнати». Обсяг – взагалі розмір, величина, кількість, значення, важливість, межі чогось. Тому правильно було б сказати обсяг роботи) (3).

Фонетичні:

- недотримання чергування у/в: *«В рамках візиту»* (3), *«В Бердичівському районі»* (4), *«в разі»* (4), *«з 2007 року у підсобному»* (5), *«щороку у підприємство»* (5), *«В ніч»* (5), *«в Бердичеві»* (5), *«В природі»* (5), *«можуть в своїй уяві»* (6), *«перебуває в творчому пошуку»* (6), *«працюватимуть в новій амбулаторії»* (6), *«біг вперед»* (6), *«учасник всіх подій»* (8), *«спогадів в шкільному житті»* (9);

- порушення евфонії під час уживання постфіксів –ся/–сь: *«утримуватись від контактів»* (4), *«звертатись до спеціалістів»* (4), *«звертатись за телефоном»* (4), *«утримувалось всього»* (5), *«з'явилась на світ»* (6), *«вчитись на агронома»* (6), *«відбувались на території»* (7), *«накопичились за останні роки»* (8), *«з'явилось повідомлення»* (9);

- недотримання чергування з/із/зі: *«складається із декількох блоків»* (1), *«один з сертифікатів»* (3), *«фермер з багаторічним досвідом»* (5), *«Разом з тим»* (5), *«вечір з нагоди»* (7), *«військ з республіки»* (7), *«пішов з життя»* (8);

- недотримання чергування і/й: *«санітарних та технологічних норм»* (4), *«тварин та норм поводження з ними»* (4), *«собак та котів»* (4), *«сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств»* (5), *«починає розвиватися і галузь тваринництва»* (5), *«щоб село жило і розвивалося»* (5), *«зернових та технічних культур»* (5), *«охотило і молочний напрям»* (5), *«тракторів та комбайнів»* (6), *«факторів та показників»* (8).

Пунктуаційні:

- відсутність коми після дієприслівникового звороту: *«Повернувшись через рік із армії продовжив працю на Рівненщині»* (6);

- відсутність тире між підметом і присудком: *«Поїздка до наших воїнів не просто мій обов'язок»* (3);

- невмотивований розділовий знак: *«на яких, фактично, сьогодні тримається українське село»* (5), *«пожеж, терактів, тощо»* (10);

- відсутність коми в складнопідрядному означальному реченні: *«Значна військово-патріотична робота, яку проводять бердичівські артилеристи та яка увінчалась відкриттям»* (1), *«розташованих у різних мікрорайонах які у випадку необхідності»* (10);

- відсутність коми у реченні зі вставним словом: *«Очевидно за словами керівника фермерського господарства»* (5), *«Можливо саме ці поневіряння»* (6);

- відсутність коми при однорідних членах речення: «*як зернові (пшениця, гречка, кукурудза та інші) так і технічні (соняшник, соя, ріпак) культури*» (5);

- відсутність двокрапки після узагальнювального слова: «*Ноутбуки були розподілені по районах області таким чином Новоград-Волинський район – 384 ноутбуків*» (2), «*Двоповерховий навчальний комплекс отримав усе необхідне просторі класи, спортивну залу*» (6);

- відсутність коми перед сполучником: «*Так, нині йде війна та є багато інших проблем*» (10);

- відсутність розділових знаків при передачі прямої мови: «*Як наголосив Володимир Федоренко, це вкрай важлива річ, адже мова йде про найцінніше*» (3).

Стилістичні:

- неправильний порядок слів: «*Також проявляється сказ у тварин*» (4), «*Готова усіляко сприяти та допомагати місцевим фермерам Бердичівська районна державна адміністрація*» (5), «*такою є натура людська*» (6), «*Проживало на землях господарства 3500 чоловік*» (6);

- тавтологія: «*в мережі Інтернет через соціальну мережу*» (3), «*Рішенням громади ... ухвалено рішення*» (6).

Як бачимо, проаналізований сайт газети «Земля Бердичівська» має чималу кількість помилок на різних мовних рівнях. Відхилення від мовних норм різних рівнів не є поодинокими, що свідчить про недостатньо сформовану українськомовну компетентність і нерозвинуте чуття мови. Дослідження мовних помилок дало можливість визначити ступінь лінгворизику, який виникає у процесі редагування журналістських матеріалів.

Основні причини появи анормативних одиниць – це незнання норм сучасної української літературної мови, вплив російської мови, а також дія аналогії до інших форм. Помітне зниження рівня мовної грамотності журналістських матеріалів, з одного боку, можна пояснити тим, що спроби журналістів першими викласти свій матеріал на сайт не залишає часу для вдумливого редагування, з іншого – свідчить про незнання багатьох правил, якими автори мас-медіа повинні послуговуватися автоматично на етапі записування матеріалу. Недосконале володіння синонімічним багатством мови, її нормами призводить до появи неякісних текстів – як з лінгвального боку, так і з логічного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. канд. філол. наук. Київ, 2003. 20 с.

2. Гаврилова Я. До проблеми розрізнення «норми» і «помилки» у текстах періодичних видань. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»* : зб. наук. наук, праць. Херсон, 2015. Вип. 22. С. 119–120.

3. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
4. Головащук С. І. Українське літературне слововживання : словник-довідник. Київ : Вища школа, 1995. 319 с.
5. Головин Б. Н. Вопросы социальной дифференциации языка. Львов : Наука, 1969. С. 15–20.
6. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. Київ : Наукова думка, 1976. 288 с.
7. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.